

Arhe XX, 40/2023

UDK 1 Jaspers K.

141.32

DOI <https://doi.org/10.19090/arhe.2023.40.347-369>

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

SANJA VLAHOVIĆ¹

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet

VERA I ODREĐENJE ČOVEKA U FILOZOFIJI EGZISTENCIJE KARLA JASPERSA

Sažetak: Detaljno je obrađena egzistencijalistička filozofska pozicija Karla Jaspersa po kojoj se suštinsko određenje čoveka zasniva na filozofskoj veri, koja korelaciju subjekt-objekt prevazilazi njihovim poistovećivanjem. Posebno se obrađuje doživljaj sveobuhvatnosti koji se doseže preko ključnog gnoseološkog pojma *subjekt-objekt rascepa* koji je, po Jaspersu, prolaz u slobodu ličnosti i veru. Iz toga izvodi strogo egzistencijalistički stav po kome se čistim mišljenjem bitak ne može spoznati i konačno odrediti, jer je pojmovno neuhvatljiv, to jest, može se samo doživeti. Posebno se analiziraju Jaspersova pitanja *šta znam i šta zapravo jeste* na kojima on i kroz praksu samo-saznanja učenicima i sledbenicima ukazuje na put ka istinskom postojanju. Nastojeći da svoju misao očisti od čulnih iluzija formulisanjem sopstvene filozofske metode, koja prevazilazi Huserlovu fenomenologiju, on uvodi ontološke karakteristike: *bitak je logos*, koji doživljavamo kroz neprestanu i nepredvidljivu promenu stvarnosti. Da bi nam ga približio, Jaspers se u metafizici poslužio dijalektikom: *bitak i jeste, i nije, i postaje, i postoji, i uzrok je i dejstvo i atributima njegovim zapravo nema kraja*. U ovome stavu je suština i osnovno značenje Jaspersove egzistencijalističke metode koja čoveka kao duševno-telesnu strukturu treba da dovede do istinskog postojanja i potpune slobode.

Ključne reči: svet, svest, ja, mi, čovek, egzistencija, rascep subjekt-objekt, transcencija, Bog, vera, sveobuhvatnost

---

¹ E-mail adresa autorke: sanja.vlahovic@hotmail.com

1. UVOD

Baveći se psihijatrijom i psihologijom, među kojima postoje značajne razlike, Karl Jaspers dolazi i do dubokih filozofskih problema, posebno metafizičkih i aksioloških. On naročito podvlači ontološka pitanja opšteg verovanja u sopstvenu egzistenciju, i posebno, u egzistenciju spoljašnjeg sveta. Vrlo često, pri analitičkom raspravljanju, kao pomoćnu koristi i dijalektičku metodu da bi postavljanjem ekvipotentnih protivrazloga čitaoca još više ubedio u pruženi izbor zaključaka i stavova.

Od važnosti je napomenuti da se Jaspersov filozofski pogled na svet gradi i preko psihologije. Po njemu je paradoksalnost ljudske egzistencije u tome da čovek rođenjem zatiče tajanstven i nerazumljiv svet *po sebi* koji mu vremenom, tokom godina ličnog sazrevanja, postaje svet *za sebe* i od nepoznatog u detinjstvu postaje poznat tokom života, ali samo delimično i postepeno prihvatljiv. U stvari, čovek se učenjem navikava na svet u kome je, dok u starosti, uviđajući tajanstvenost postojanja, počinje da uviđa svoju nemoć da ga shvati.

Kao izvorno školovani neuropsihijatar i potom filozof, Jaspers se, veoma svestan svih individualnih i socijalnih ograničenja čoveka, ipak u potpunosti založio za slobodu ličnosti, u isti mah ispitujući i uviđajući postojeće granice te slobode, i, mora se reći, nakon sveg istraživanja, najzad nije smatrao da se te granice mogu i prevazići.

U gnoseološkim aspektima Jaspersovih razmišljanja nije odbačena nauka, ali je jasno ukazano na njene saznanje granice. Smatrao je da ne postoji celokupno naučno saznanje kao oblik saznanja prave stvarnosti. Po Jaspersu, suština čoveka jeste egzistencijalna datost, a ne činjenica, što znači da se ne može do kraja naučno obraditi; u osnovi kantovski stav. Ako naučnim principom probamo shvatiti čoveka, time će se čovek svesti na svet uopšte i na taj način neće se doći do odredbe čoveka kao egzistencijalnog individuuma. Ne sme se negirati humana sloboda i čovek treba da traži smisao stvarnosti u ostvarivanju svojih ljudskih mogućnosti. I ako može saznati odnose u svetu, nauka ne može saznati celinu sveta, a svakako ne može da sazna celinu bića. Drugim rečima, postavljanje problema celine bića počinje

tek onda kada se pređu granice racionalnog logičkog saznanja. Ako ovde postavimo pitanje smisla celine, pokazaće se da je smisao okrenut ka unutrašnjosti ljudskog bića, ka *ja-biću*.

„Cela Jaspersova filozofija vođena je 'traganjem za bićem'. Postoji nepremostiv prekid između 'pravog bitka' – s kojim Jaspers izjednačava 'apsolut' – i životnih (prim. S. V.) situacija čovečanstva, čovekovih sposobnosti i namera (...)“²

Po Jaspersu, celina ne može biti izražena opštim logičkim pojmovima na jedan jedinstven način i upravo ona, *celina*, zahteva govor o ljudskoj egzistenciji koji se određuje time što *čovek traži smisao u sebi*. Po Jaspersu, nema opšteg smisla stvarnosti, nego je *stvarnost moja i u meni*. Ovde kao da očekuje kosmološki humanizam Sokratov i njegov filozofski poziv na ontološku introspekciju: „Spoznaj samog sebe!“ U naše doba jedan od egzistencijalističkih modusa samospoznaje izveo je i Sartr u čuvenom radu *Biće i ništavilo*, gde razlikuje *biće po sebi*, tj. *masivnu materiju* koja je večna i sve u sebe vraća, i *biće za sebe*, koje je po Sartru *svest*, koja tera čoveka da egzistencijom neprestano suprotstavlja *biću po sebi*. Za razliku od Jaspersa, Sartr je zaključio da je čovek samo ograničeno slobodan i odgovoran i da je, sve u svemu, nemoćan u odnosu na svet, odnosno, da je – usled ljudskog neznanja uzroka – za nas sve slučajno, te da u krajnjoj liniji svetom vlada potpuna bezrazložnost, odsustvo svakog smislenog i spoznatljivog kauzaliteta, pa prema tome, po Sartru, sa ljudskog stanovišta gledano, slučajnost je apsolutna i savršena.

Razmotrimo ovde ukratko i neke važne izvore Jaspersove egzistencijalističke filozofije. U personalizovanoj teoriji bića na snazi je kritika racionalizma, koja počinje već s Kjerkegorom, Diltajem i Nićeom. Po ovim autorima, za čoveka je najvažnije ono što je sam iskusio. Ako se intelektualno poima istina, to nije sasvim dovoljno, jer

---

² Wildermuth. A. E., *Karl Jaspers and the Concept of Philosophical Faith, Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, Volume 2, Nos 1-2, Fall 2007 ISSN 1932-1066, University of St. Gallen, str. 11.

naše promišljanje i naše iskustvo nisu uvek u direktnoj vezi. O stvarnosti ne može da govori osoba koja nju nije iskusiła u sebi, već se samo koristi obrazovanjem, pojmovima i uticajem društva. Dakle, građenje mišljenja spram društva i spram pojmova nije dovoljno da bi se saznala stvarnost. Samorefleksija, to jest samo-posmatranje sebe kao subjekta koji samog sebe gleda i tako shvata sebe, nalazi tako sebe u sebi. Jaspers najstrože zagovara ovu metodu smatrajući da se jedino na taj način zaista otkriva smisao stvarnosti. Gledano istorijski, ovakvu introspekciju već imamo i kod Šelinga u obliku učenja o intuitivnom saznanju, što se može nazvati iracionalizmom u filozofiji. Od Kjerkegora Jaspers preuzima pojam egzistencije kao osnovu smisla stvarnosti. U poznatom delu *Čovek i duh*, Kjerkegor kao da anticipira stav Jaspersovog egzistencijalističkog istraživanja sebe, jastva i sopstva:

„Duh je moć koja ima saznanje o životu. Čovek je Duh. Ali šta je Duh? Duh je *ja*. *Ja* biti znači konkretno postati... *Ja* je u svakom trenutku, u kome jeste, u postajanju. Jer *ja* nije stvarno tu, već nešto što tek treba da postane.”³

Kjerkegor upoređuje našu aktualnu temporalnu egzistenciju, koja je u neprestanoj promeni, sa Aristotelovom *večnošću*, i nalazi da se i ona podvrgava istoj zakonitosti kao i potencijalno beskonačno vreme:

„Egzistencijalno mišljenje sastoji se u tome, da apstrahuje teškoću zamišljenja *večnoga* u njegovom postajanju, na što smo u stvari prinuđeni, jer je i onaj koji misli u postajanju.”⁴

Moraju se razlikovati dva načina saznavanja stvarnosti, objašnjenje sa razumevanjem i pojašnjenje sa tumačenjem. Jaspers smatra da se odnosi u svetu mogu objasniti racionalnim pojmovima, ali da se razumeti mogu samo egzistencijalni odnosi, dakle odnosi među ljudskim bićima. Jasnije predočeno, čovek smisao stvarnosti može da razume, ali ne može razumskim pojmovima i da ga objasni. Čist

³ Kjerkegor, S., *Čovek i duh*, Partenon, Beograd, 2016., str. 69.

⁴ Isto, str. 74.

stvarnosni svet isključivo je ljudski doživljaj. Po Jaspersu, racionalizam se uopšte i ne bavi pravim problemima otuđenja čoveka od prirode i čoveka od čoveka, dok se iracionalizam okreće ka najdubljem doživljaju čoveka, istinski ulazeći u njegove probleme. Usled toga, ovo okretanje ka subjektu može povući sa sobom i dosta kritika iz domena objektivnog postojanja neljudske stvarnosti. Moglo bi se čak reći da Jaspers često ide tankom linijom razgraničenja objektivnog sveta i apsolutnog subjektivizma. Priznanje postojanja objekta nezavisnog od subjekta zaista ima veliku manu u tome što ne postoji apsolutni objekat koji ni pod kojim uslovima ne može biti i subjekat, a važi i obrnuto. Artur Šopenhauer to elegantno rešava pojmom *korelacije*, međusobno zavisnom vezom subjekta i objekta, a emfatička samosvest, kojoj Jaspers povremeno naginje, mogla bi se sažeti u jednom jedinom radikalnom stavu: *postojim ja – postoji svet, nema mene – nema ni sveta*, iz čega bi se dalje mogao izvesti zaključak da svako od nas ne samo percipira, nego zapravo stvara svet u kome jeste.

Paradoks solipsizma je u posmatranju sveta samo kao jednog subjektivnog doživljaja, zbog čega se javljaju i stoje sledeća pitanja: prvo, ako ja stvaram svet u kome sam i on postoji samo radi mene i u meni, kako je onda moguće da mi taj isti svet ne odgovara, da se u njemu mučim, patim i umirem. Drugo, i najvažnije, zašto se onda uopšte pitam o Bogu, o tvorcu univerzuma, to jest o poreklu sveta i njegovim zakonima, kad bi mi, kao tvorcu mog sveta, svi ti zakoni morali već uveliko biti poznati? Nije preoštra redukcija reći da je solipsistički pristup objašnjenju stvarnosti jedan naivan pokušaj amnestije Boga za sve što je u ljudskom svetu neumitno disharmonično, moralno nesavršeno i tragično.

Pojam sveobuhvatnosti⁵ igra veliku ulogu u Jaspersovom određenju čoveka. Sveobuhvatnost je kad se sjedine subjekt, ja i biće i to je ono što možemo nazvati smislom stvarnosti po sebi. Tad mišljenje i biće imamo kao *jedno*, a misao koja se oslobođena racionalizma i

---

⁵ „Bitak, koji nije ni samo subjekat ni samo objekat, koji je, naprotiv, na obe strane u subjekat-objekat-rascepu, mi nazivamo *sveobuhvatno* (das Umgreifende).” Jaspers, K., *Filozofska vera*, Plato, Beograd, 2000., str. 12.

logike okreće ka sebi, tj. ka subjektu i postaje jedno, to je *egzistencija*. Ovo je vrhunška tačka kreacije po Jaspersu, kada realnost stvara ljudsko biće preko egzistencije – *stvaranjem vlastite egzistencije*. U ovu sveobuhvatnu stvarnost⁶ ulazi i svest koja je zajednička svim ljudima, jer svaki od pojedinaca ima svest.

Čovek nije uslovljen isključivo svojim stvarnim bivanjem, drugim rečima, čovek nije samo postojanje i svest, nego ima i mogućnost da sazna sebe, da spozna svoju egzistenciju i na taj način izađe iz pojavnog sveta. Čovek time dobija slobodu da bude ono što kao postojanje nije unapred dato, odnosno da gradi svoj originalni smisao stvarnosti. Razlog za ovu mogućnost je činjenica da kroz egzistenciju mi upoznajemo stvarnost i tako otkrivamo njen smisao.

Um objedinjuje svest i egzistenciju, tako da razmišljanje o ličnoj egzistenciji, kako to Jaspers podvlači, praktično u celom svom radu, moguće je zaista umom, ali uz uslov da je obdaren višom, odnosno nadindividualnom svešću na koju Jaspers ukazuje kao na sveobuhvatnost u koju se ulazi kroz *rascep između subjekta i objekta*.⁷

Um se ne može svesti na razum, niti to treba pokušavati. Takvim nastojanjem da se delovanje uma racionalno omeđi, dobijaju se suprotni efekti i racionalnoj misli pojavljuju se dogmatske sheme koje zamagljuje čoveka i vode u mentalni zaborav i lenjost. Takođe, naš um nikako se ne sme redukovati na lično saznavanje zajedničko svim ljudima. Opšte istine niti metode za određivanje smisla nema. I ako nam se često tajno nameće opšta ili kolektivna predstava ili slika, treba da znamo da ona *nije istinita za egzistenciju*, jer mora biti autentična, a to podrazumeva vlastito, originalno, unikatno, lično uverenje i želju da se postane celovit, to jest da se *bude egzistencija* u punom značenju tog

---

⁶ „Ova tri načina sveobuhvatnog – postojanje, svest uopšte, duh – jesu načini na koji mi jesmo svet.” Isto, str. 15.

⁷ „Sveobuhvatno koja sam ja, u svakom obliku je polarnost subjekta i objekta: Ja sam kao *postojanje*: U-svet (Inwelt) i okolni svet (Umwelt); kao *svest uopšte*: svest i predmet; kao *duh*: ideja u meni i objektivne ideja koja mi iz stvari dolazi u susret; kao *egzistencija*: egzistencija i transcendencija. (...) Kao *egzistencija* sam ukoliko znam kroz transcendenciju meni poklonjenog mene.” Isto, str. 16-17.

pojma. Celovitost ličnog doživljaja realnosti po svim nivoima, po Jaspersu, najsigurniji je način ne samo da se površno i formalno živi, nego način da se postane i bude – *egzistencija*. Ona upravo i služi da nam pobudi žudnju traganja za vlastitom celovitošću.

Govoreći pak o istinskoj ličnosti koja je osnov svakog autentičnog umetničkog stvaranja i objašnjavajući izvore ironijske distance prema hrišćanstvu (koja se razvija do farse) u delu Serena Kjerkegora, filozof Nikola Tatalović opravdano zaključuje da Kjerkegorova egzistencijalistička misao „nije ni teologija ni dogmatika kakvu smo do tada poznavali. Ako Kjerkegor nije ni filozof ni teolog, možda je onda religiozni pisac, u smislu pesnika religiozne egzistencije. Međutim, ako je ičemu Kjerkegor bio suprotstavljen i ako je išta nastojao da preboli, bila je to upravo pesnička egzistencija. Doduše, moglo bi se reći da je u pitanju svojevršno pesničko trošenje pesničkog, ali ono svakako nije trošenje zarad trošenja, već je određeno nečim sa one strane pesničkog. Kojom god od raspoloživih kategorija da pokušamo zahvatiti Kjerkegorovu misao, ostaće neka vrsta viška.”⁸

Kao što nema opštevažećih istina o celini, tako nema ni nauke o egzistenciji. Saznati svoju mogućnost kao pojas presuda o sopstvenoj sudbini, isto je što i za sebe osvetliti svoju egzistenciju. Tek razumevanjem sebe moguće je razumeti i druge ljude, kao i njihovu predstavu nas. Gde se može naći paradoks? Najpre u tome da posmatranja nas samih iz ugla drugih ljudi, tj. iz drugog sveta – odbacimo, organski ih odbijajući kao neistinite, umesto da probamo da ih razumemo, pre svega preko dubokog poimanja nas samih, polazeći od toga da svaki čovek ima sopstveni pogled na celovitost svog bića koji mu izgleda sasvim ispravan.

Na koji način je, onda, čovek sposoban da razume drugog čoveka i njegov svet? Po Jaspersu, taj poduhvat ne može se izvesti preko svesti, odnosno ne može ga izvesti *svesno*, nego isključivo *samosvesno* ljudsko biće.

---

⁸ Tatalović, N., *Hrišćanska retorika i farsa egzistencije*, u ARHE, god. IX, br. 18, Novi Sad, 2012, str. 43-44.

2. POSTOJANJE ČOVEKA KAO TEMELJ PSIHOLOGIJE I METAFIZIČKO PITANJE

Potrebno je osvetliti čovekov duševni put od egzistencije ka transcendenciji, ka onome što je osnovno u relaciji sa okruženjem, a to opet nije ništa drugo do egzistencijalna baza smisla. Ovo znači da se senzibilitet egzistencije doživljava *u skoku* vlastitog bića čime se ujedno ugrađuje iracionalni mod autoriteta dogme, ili, jasnije rečeno, svega onoga što čoveka ne čini ličnošću. A svim silama svog filozofskog uma Jaspers se bori protiv degradiranja ličnosti čoveka. Taj njegov čovek je izuzetan, individualno poseban i svoju usamljenost prevazilazi u odnosu sa Bogom. Međutim, taj Bog ne može se ni dokazati, ni racionalno spoznati, niti pobiti. Tu Jaspers uvodi *filozofsku veru* umesto religijske. Učenja religija, ali bez institucija, bez mitova i dogmatike, po Jaspersu, moguća su i treba da dovedu do *očišćenog čoveka*, jer široko rasprostranjena osobina čoveka da želi da veruje pre nego da sumnja spašava nas od usamljenosti. Putem vere se učimo da opstanemo u ovom paradoksalnom svetu. Vera je težnja za ličnim smislom u jednoj stvarnosti, odnosno traženje izvesnosti u neizvesnosti i sigurnosti u nesigurnom svetu. Ono što nas navodi na put do vere upravo su pitanja o prolaznosti bića, o životnoj borbi protiv smrti, sa pouzdanom gubitnim ishodom. Da li izvesnost smrti obesmišljava svaki napor životne borbe? Po Jaspersu, kada čovek dođe do izvora svog samobića, on takođe doživi razočarenje jer vidi raznovrsnost egzistencija koje se susreću u nedovršenosti svog ostvarenja i tu mu je vera nužna da bi opstao ili bar autoritet da bi u njegovoj senci očuvao ličnost od raspada. Da se čovek ne bi omeo tu na razmeđima razumne istine i čulne percepcije sebe i doživeo tragičnu bespomoćnost u sudaru sa prolaznošću i patnjom, on se obraća ili veri, ili autoritetu, ili najčešće, i jednom i drugom.

Po Jaspersu, ne može se živeti bez bola, straha i patnje usled prolaznosti. Isključivo putem vere to se neće i ne može pobediti, već se jedino možemo naučiti da izdržimo tragičnost svog bitisanja.

„U svetu su se različite borbe vodile – čovek protiv čoveka, jedan protiv hiljade; ali onaj koji se s Bogom borio, beše veći od svih.”⁹

Filozofska vera zapravo nam otkriva tragediju. Otkriva nam *granične* situacije i život u tom saznanju omogućen je isključivo verom. Intelektualnim znanjem i iskustvenom spoznajom, mi ne možemo suštinski da menjamo naš način bivstvovanja. Ovaj paradoksnost patnje čoveka zbog nedostatka prave slobode – uprkos prividu slobode koji nam sugerise nepoznata budućnost – dovodi nas do zaključka da je lična vera neupitna psihosomatski ugrađena osnova našeg preživljavanja uopšte. Vera da zaista jesmo može da pomogne da se prevaziđu lomovi, nedostaci i hijatusi logičkog razmišljanja, da se nađi pozitizam, ali vera ne može da izmeni sve prijemne oblike informacija na koje se čovek bez ikakvog verifikovanja, tj. automatski, oslanja kao na tačne i kao takve ih svakodnevno koristi. Vera, očigledno, ma kako jaka bila, ne može da kontroliše sve uticaje koji vladaju čovekom ili da kreira sve situacije u kojima čovek može da se nađe, pogotovo kada se uzme u obzir razvitak nauka u našem vremenu.

„Pre svakog drugog saznanja moramo samog sebe upoznati. Tek kad je čovek sam sebe prisno razumeo i video samo svoj hod na svome putu, tek onda njegov život stiče mir i značaj, tek se onda on oslobađa onog dosadnog, kobnog saputnika... one ironije života koja se javlja u sferi saznanja i zapoveda istinitome saznanju da otpočne sa nesaznanjem.”¹⁰

Racionalizam se može do kraja osvetliti, ali može se izbeći bekstvom u sebe gde ćemo u ličnoj slobodi pronaći *veru*. No, veliko je pitanje da li to stvarno možemo i da li je moguće prevazići sebe u svom sopstvenom svetu. Ovde imamo veru u smisao egzistencije koji nije na nivou znanja. Kroz veru i verom čovek spoznaje da nije samo kreacija sredine u kojoj živi, već istinsko ljudsko biće. Pomoću verovanja uspostavlja se odnos spram *jednog*, a time i prema drugim ljudima i njihovim egzistencijama. Vera je autentičan lični stav koji pri predstavi

⁹ Kjerkegor, S., *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000., str. 21.

¹⁰ Kjerkegor, S., *Čovek i duh*, Partenon, Beograd, 2016., str. 21.

jednog Boga u životu kolektiva lako prerasta u religiju. *Bog je moje lično uverenje*, smatra Jaspers. Međutim, ovde treba kritički preispitati mogućnost ostvarenja egzistencije kao univerzalne kategorije bivstva, odnosno koliko je moguće odvojiti se od sveta i pronaći neki svoj smisao.¹¹

Da li se istinska ljudska stvarnost može naći u sebi? Da li, za razliku od svih drugih živih bića, baš čovek može da izgradi svoju sliku celine sveta i svoj smisao? Da li je ta sloboda u otkrivanju smisla u stvari paradoks, jer se čovek izgrađuje u svetu koji ima jasne granice na koje u egzistenciji nailazi, *domovinske* granice među kojima je neotklonjivo prolazan?

Da li je moguća totalna propast egzistencije ili je u pitanju samo transformacija forme jedne te iste suštine? Da li u osnovi sveta postoje neumoljivi zakoni mimo kojih čovek niti može o svetu da ima neku svoju predstavu, niti da ima bilo kakvu slobodu? Da li nas ovakva deterministička filozofija odvaja od realnosti, ili naprotiv, približava? Ako uzmemo da nas približava onome što zaista jeste, istini, onda ona, po Jaspersu, prevladava otuđenost čoveka istovremeno prikazujući i paradoks odnosa lične slobode i granica samog čoveka. Ostaje nedovoljno jasno da li je sam Jaspers bio svestan da njegova metoda ne može da isceli čoveka u smislu savršenog pozicioniranja u realnosti kao autentičnog i do kraja ostvarenog bića, ali je svakako jedan od filozofa koji se najdublje pozabavio protivrečnošću ljudske egzistencije, predvidevši njenu metafizičku nerazrešivost.

„Stvarno egzistentni subjektivni mislilac (...) preobraća sve svoje mišljenje u postojanje.

Egzistencija nije bez misli, ali je u egzistenciji misao u tuđem medijumu. (...)

---

¹¹ „*Protiv obogotvorenja čoveka: Strahopoštovanje prema veličini ne predstavlja obogotvorenje čoveka.*“ Jaspers, K., *Buda, Sokrat, Konfucije, Isus*, Milstone, Beograd, 2019., str. 10.

Zadatak je subjektivnog mislioca da sebe u egzistenciji razume... U svem svom mišljenju mora on samisliti (ujedno misliti) da je on sam taj koji egzistira.”¹²

Gledano u svetu antičke grčke metafizike, ontološki, u pitanju je problem nastajanja konačnog dela u beskonačnoj celini, odnosno puno osamostaljivanje dela u apsolutnom beskraju bića, koje, naravno, u apsolutnom smislu, mora biti nemoguće. Celovito biće, koje je po pretpostavci realno beskonačno, može imati samo unutrašnje delove, pa prema tome i čovekova istinska partikularizacija od bića na način totalne emancipacije, jednostavno nije moguć zaključak.

Egzistencija je jedna od reči koje označuju stvarnost, s akcentom koji joj je dao Kjerkegor:

„Sve što je suštinski stvarno, za mene je samo po tome stvarno što sam ja – ja sam. Mi ne postojimo samo, nego nam je naše postojanje povereno kao mesto i kao telo ostvarivanja našeg porekla.”¹³

Onaj ko je, po Jaspersu, svoje vrhovno saznanje tražio putem nauke, jako se na kraju razočarao i shvatio je da put ka razumevanju problema egzistencije otpočinje drugačije: povratkom filozofiji.¹⁴

Glavna ograničenja metodologije i opšte gnoseologije naučnog tipa, po Jaspersu, jesu u tome što, prvo, naučno saznanje stvari nije saznanje bića nego se bavi samo ograničenim domenima stvarnosti. Drugo, i za ljude važnije, jeste da naučno saznanje ne može odrediti nikakve ciljeve životu. Najzad, egzistencijalna svrsishodnost nauke temeljno je uzdrmana činjenicom da nauka ne može dati odgovor na pitanje o svom sopstvenom smislu.

Oštrim granicama nauka je pomogla da se prevaziđe mešanje između filozofije i nauke, ali i da se prihvati njena neophodnost za

¹² Kjerkegor, S., *Čovek i duh*, Partenon, Beograd, 2016., str. 70.

¹³ Jaspers, K., *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973., str. 35.

¹⁴ „Kad uistinu uzmognemo da razgovaramo jedni s drugima, mi smo na izvorištu; tada, u nama uvek ostaje nešto što drugom poklanja i zaslužuje poverenje“, Jaspers, K., *Pitanje krivice*, Milstone, Beograd, 2019., str 10.

filozofiju. S druge strane, bez filozofije nauka ne može da razume sebe. Ipak, filozofiranje – kao način egzaktnog mišljenja – mora uvažiti i naučni stav, naučno mišljenje. Gubljenje naučnog stava i mišljenja je i gubljenje istinitosti filozofiranja.

3. SVEOBUHVAATNE POJAVE BIĆA: SVET I OPŠTA SVEST – J A I M I

Pojam ispoljavanja svesnosti kao oblika opšte, posebne i pojedinačne egzistencije je kod Jaspersa veoma bitan, odlučujući za razumevanje bivstva.

Već kod Kanta imamo svet kao ideju čistog intelekta, misaonu činjenicu – noumenon, i ako bismo pokušali da do kraja svet razjasnimo na kantovski način zapali bismo u antinomije, jer Kant izričito smatra da je svest ta koja misli, što znači da se, po Kantu, i sama svest podvrgava apriornim vremensko-prostornim datostima, pa prema tome čovek nema i ne može da ima siguran kriterijum za odlučivanje o apsolutnoj istinitosti bilo kakvih svojih tvrđenja. Da bi izbegao ovaj kantovski problem vanljudskog determinisanja uslova pod kojima se misli, Jaspers uvodi pojam *sveobuhvatno*:

„Tako se sveobuhvatno pojavljuje na *dva* načina. Sveobuhvatno u kome se javlja *samo biće* zove se *svet*. Sveobuhvatno koje *sam ja* i koje *smo mi* zove se *svest uopšte*.“¹⁵

U razmišljanjima o pojmu *sveobuhvatnosti*, Jaspers se, i ako je ne navodi direktno, obračunava i sa Kantovom nesaznatljivom „stvari po sebi“, ujedno pokušavajući da pojmom sveobuhvatanja zameni i kategoriju *posebno* iz Platonove logike *opšte-posebno-pojedinačno*, po kojoj se apstraktne i večne ideje matematičkom metodom hipostaziraju u svet stvari.

„Sveobuhvatno je ono što se uvek *samo najavljuje* – u onome što je predmetno prisutno i na horizontima – ali što *nikad* ne postaje *predmet*. To nije ono što se samo po sebi javlja, nego je to ono u

¹⁵ Jaspers, K., *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973., str. 50.

čemu nam se sve drugo javlja. Sveobuhvatno je i ono posredstvom čega sve stvari ne samo što jesu ono što neposredno izgledaju da jesu, nego postaju i providne.”¹⁶

Strogo logički, ali i metafizički posmatrano, *sveobuhvatno* se po sadržaju i obimu pojma može u opštem smislu podudariti samo sa pojmom *beskonačno*, izuzev ako ga drugačije ne karakterišemo, kako je to uradio Jaspers, unoseći u sadržaj psihološke karakteristike.

Jaspersov eksplicitni stav je da subjekt ili, psihološkom terminologijom rečeno, ego, zapravo jeste nosilac ili podloga svesti: *Ja je postojanje koje nosi svest*. U tome su važna tri koraka razlučivanja da bi se pronašlo sveobuhvatno. To je pre svega odvajanje *ja* od sveobuhvatnog *mi*, potom odvajanje onoga što smo mi od onog što je biće, zatim odvajanje onoga što smo mi od samog postojanja, kako bismo spoznaju nas od imanencije usmerili ka transcenciji. Najvažnija Jaspersova operacija jeste osvetliti svest o biću i to preko egzistencije, a ne pojmovne ontologije. Mora se ovde konstatovati da ni jedan, u srpskom transkriptu nastavak *-logija* ne saznaje šta je čovekovo postojanje, takođe, nauka o umetnosti i moralu, aksiologija, ne saznaje ove predmete niti uopšte shvata šta je to umetnost. Isto se može zaključiti i o nauci o religiji, teologiji, da ne shvata religiju niti osvetljava njene uzroke. Drugim rečima, sveobuhvatno ostaje nesaznatljivo i kad čovek ima znanje o sebi.

Jaspersov zadatak jeste usmeravanje ka životu čoveka koji – uprkos tome što živi – nije spoznao svoje ljudsko postojanje niti pronikao u suštinu ljudi, niti našao put ka stvarnoj veri. Da bi se u tome uspelo, po Jaspersu, potrebno je shvatiti suštinu bića, jer biće nije dato u onom obliku u kom ja znam sebe i svoje biće. *Ja* može doći do bića preko sveta svesti i postojanja svog duha. Za ovo ima mnogo načina, ali tu su i načini koji dovode do neistine i do toga da se izgubi stvarnost. Da se to izbegne, služi početak samog filozofiranja, odnosno skok u biće koje je večno, drugim rečima, prelaz iz imanencije u transcenciju.

---

¹⁶ Isto, str. 48.

Reč je o skoku iz onog sveobuhvatnog koje je smo, po Jaspersu, mi kao postojanje, svest, duh, u ono *sveobuhvatno* koje možemo biti ili koje stvarno jesmo kao egzistencija. Ovo time ujedno znači i skok *iz onog sveobuhvatnog koje saznavamo kao svet u ono sveobuhvatno koje je biće samo po sebi*, što je, razume se, i odlučujući skok u ličnu slobodu.

Jaspers izričito naglašava da je sloboda egzistencije data samo u obliku podudarnosti sa poreklom, koje ljudsko mišljenje ne može dostići. Skliznućem u imanenciju, usled izostavljene faze transcendirajućeg skoka, stečena sloboda trenutno iščezne – na primer, u šumu varljivih misli o raznim beznačajnim događajima i njihovim memorijskim slikama.

Antropološka suština nije u onome što čovek zna o sebi. „U egzistenciji leže vera i očajanje. *Naspram jednog i drugog* stoji žudnja za mirom u večnosti, gde je očajanje nemoguće, a gde je vera postala gledanje, tj. konačno prisustvo same dovršene stvarnosti.“¹⁷

Ako postavimo jaspersovsko pitanje: *Da li je čovek moguć samo pomoću sebe samog?* – odgovor će biti negativan. Na slična jaspersovska pitanja, kao što su: *Da li mi sebe poklanjamo sebi i da li smo moguć i samo preko sebe? Da li preko sebe obožavam ništavilo ili je ništavilo to što vidim kad stojim spram sebe?* – svi odgovori biće takođe negativni.

Da bi se razumela razlika *svoga postojećeg* i onoga što u tome izdvajam kao *ja*, nužno je prvo postaviti fundamentalnu relaciju onoga što sam *ja* i onoga što nazivamo *Bog*. I prema tome, osnovno filozofsko pitanje svakako je *šta jeste*, ali i *kako jeste* i koja je pojmovna razlika celine sveta od sveobuhvatnog opšteg i sveobuhvatnog pojedinačnog. Ovo postaje od ogromnog značaja jednom kada to sveobuhvatno pojedinačno čovek postigne, osvoji kao sopstvenu svest i saznanje, jer nam to nije unapred dato nego se osvaja razvitkom ličnosti.

Mislilac kulture pesimizma, Emil Sioran dolazi na iste stavove kao Gotama Buda, smatrajući *da ne roditi se jeste neosporno najbolje rešenje, ali da nažalost, ono nikome nije dostupno*.

---

¹⁷ Isto, str. 66.

„Čovek je sinteza beskonačnosti i konačnosti, prolaznog i večnog, slobode i nužnosti, kratko: sinteza.”¹⁸

Celokupno biće, o kojem govori Jaspers, obuhvata sve, u osnovi je svega, tako da iz njega proizilazi sve ovo što jeste. U stvari, stalno smo u rascepu subjekta i objekta. Po Jaspersu, filozofija, kroz čitavu svoju istoriju želi da objasni *biće* na neprimeren način, uvek ga posmatrajući kao predmet koji je naspram nas. Ali, s obzirom da nema subjekta bez objekta i obratno, to znači da biće kao celina ne može biti ni jedno ni drugo već oboje, to jest *sveobuhvatno*, pa izlazi da se samo biće kao takvo upravo i pojavljuje u tom *subjekt-objekt rascepu*.

„Biće, prosto-naprosto, ne može biti predmet (objekt). Sve ono što za mene postaje predmet dolazi mi iz sveobuhvatnog, a ja kao subjekt izlazim iz njega. Predmet je određeno biće za naše Ja. Sveobuhvatno ostaje mutno za moju svest. Osvetljava se samo posredstvom predmeta, a utoliko je svetlije ukoliko su mi predmeti jasniji, ukoliko sam ih više svestan. Samo sveobuhvatno ne postaje predmet, ali se javlja pri rascepu našeg Ja i predmeta.”¹⁹

Razumevanje sveobuhvatnog moguće je putem čistog mišljenja sjedinjavanjem subjekta i objekta i, po Jaspersu, to je akt istinskog buđenja. Međutim, čak i tom slučaju, *sveobuhvatno* ipak ostaje mistično.

Kroz istoriju filozofije i teologije govorilo se o Bogu *da jeste*. Dokazi o postojanju i nepostojanju Boga nisu do kraja validni i nije dokazano ni jedno, ni drugo. Verifikacije koje imamo o Božjem postojanju samo su svedočenja ljudi, najčešće su izmišljena i ponavljaju se u različitim varijantama. Nalazimo se u svetu kao celini, on nije naspram nas i zato nije predmet nezavisnog proučavanja. Ne možemo o svetu znati ništa drugo osim onog što mu već pripada, što je već *svetsko*. Pored toga, svet je u stalnoj promeni i iz tog razloga ne možemo ga shvatiti na osnovu njega samog.

¹⁸ Kjerkegor, S., *Čovek i duh*, Partenon, Beograd, 2016., str. 69.

¹⁹ Jaspers, K., *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973., str. 145.

Pretvaranje Boga u realnost, po Jaspersu, pogrešan je put. Tu se postavlja i pitanje od kuda vera i može li se ona uopšte povezati sa slobodom?

„Ona (vera, prim. S. V.) izvorno ne dolazi sa granice iskustva o svetu, nego iz čovekove slobode. Čovek koji je stvarno svestan svoje slobode u isti mah postaje siguran u postojanje boga. Sloboda i bog su nerazdvojni. Zašto? (...) Kad sam istinski ja sam, siguran sam da to nisam zahvaljujući sebi. Najveća sloboda zna da biti slobodan u odnosu na svet, znači biti najdublje povezan s transcencijom. (...) Njegovo postojanje (Boga, prim. S. V) izvesno je ne kao sadržina znanja, nego kao prisutnost egzistencije.”²⁰

Postoji, naravno, i shvatanje slobode bez Boga, koje tvrdi da ja jesam i postojim zbog sebe:

„Bog za mene jeste utoliko ukoliko ja u slobodi stvarno postajem ja sam. On ne postoji kao sadržina znanja, nego kao ispoljavanje egzistencije”²¹

Vidimo da nas maksimalno proširenje pojma slobode dovodi do stava o mogućnosti postojanja Boga i bez za to nužnog dokaza. Govoreći o predstavi Boga, Jaspers, upravo u Bibliji nalazi njen negativni izraz:

„Nikakva slika ne može mu odgovarati i nijedna se ne sme staviti na njegovo mesto. Sve slike, bez izuzetka, jesu mitovi, i kao takve imaju smisla samo kao nestalno poređenje, ali su praznoverje ako se shvate kao realnost samog Boga.”²²

Jaspers konstatuje i žali što se u hrišćanstvu Bog neadekvatno prikazuje upravo preko slika i kipova.

Raniji pokušaji Parmenida i Platona, na primer, da se Božija egzistencija uhvati i prikaže apstraktnim filozofskim mislima, nisu

---

²⁰ Isto, str. 158.

²¹ Isto, str. 159.

²² Isto, str. 160-1.

postigli željeni efekat. Ljudskoj prirodi svojstveno je da u mišljenje uključuje i sliku.

Do vere se ne dolazi racionalnim znanjem nego se moramo *usuditi da verujemo* da Bog jeste. Jaspersov Bog je do kraja neistraženo *ja*, u kom slučaju je to nedokazivi Bog: „Zbog toga ne samo što moram da priznam da boga ne znam, nego: da uopšte ne znam da li verujem. (...) Postoji samo izvesnost u praksi života.”²³

Neki od Jaspersu savremenih komentatora egzistencijalizma, pre svih Rihard Viser, bili su na stanovištu da se u njegovom delu radi o spasavanju filozofije u dvadesetom veku. On kritički poentira da Jaspers želi da raskrinka alternative koje koštaju čoveka njegove slobode, kao što su, na primer, vera u nauku ili vera u religiju.

„Jaspersov antropološki okvir sastoji se od dvojne koncepcije čoveka i nosi osnovne aspekte začuđujuće sličnosti s filozofskom antropologijom Imanuela Kanta i poimanjem ljudskog bića Serena Kjerkegora; ljudska bića sastoje se od empirijskih i neempirijskih fenomena.”²⁴

Mučno i trnovito je probijanje pojedinca do pune egzistencije, na kom putu se nužno uspostavlja i odnos ka transcendenciji, koja se, po Jaspersu, samo sveobuhvatnošću može i ostvariti.

Jaspers ne veruje ni u znanje ni u religijski veru, već je njegova filozofija ukorenjena u *filozofskoj veri*. Istina koja nije dogmatska već egzistencijalna, nije uopšte važeća i ne može se klasično epistemološki dokazati, ali se može intersubjektivno proveriti kao vrsta filozofskog verovanja, odnosno kao vera mislećeg čoveka.

Premda polazi od verovanja i znanja, *filozofska vera* iz njih ne nastaje. Po Jaspersu, u *filozofskoj veri* javlja se cepanje subjekta i objekta tako da *bitak* nije ni u subjektu ni u objektu nego na obe strane. Međutim, kako *bitak* ne može biti objekt koji stoji nasuprot niti subjekt koji se suprotstavlja drugima, to se najzad mora zaključiti da filozofska

²³ Isto, str. 163.

²⁴ Okechukwu, O. P. (OP). *The Theme of Existence in the Philosophy of Karl Jaspers*, Dominican Institute, Samanda, Ibadan, Nigeria, 2014., str. 4.

vera obuhvata i subjekt i objekt, ali i njihov *rascep*, dakle, celinu situacije.

Upravo rascep subjekta i objekta omogućava *filozofskoj veri* da prodre u bitak, da se u njemu ukoreni i najzad njime raspolaže postajući tako mogućnost samog čoveka.

Sloboda je u samom bitku, tj. suštini, ali nije u predmetnom svetu. I dosledni determinizam i dosledni indeterminizam zapravo su pogrešni, jer su parcijalne eksplikacije zakonitosti događaja. Svest o slobodi je početak oslanjanja na samog sebe, pronalazak uporišta. Ovo ne treba shvatiti kao fanatizam jednog bezgraničnog egoizma, jer to individualna sloboda nije. Treba imati na umu da se sveobuhvatnim egzistencijalnim ostvarenjem nikako ne udaljujemo od sveta, jer ako smo *ja* i *svet* isto, onda taj svet ničim više ne može zauzdati naš subjektivitet, ničim nas ne može ograničiti.

Već u postavljanju pitanja o slobodi počinje oslobađanje. Nasuprot onima koji slobodu traže u samoubistvu, Jaspers smatra da se odricanjem od egzistencije mogućnost slobode ukida i da samo živom čoveku sloboda može biti instrument traženja transcendencije.

Sada se jasno očituje i ono što je u Jaspersovom diskursu do sada bilo prigušeno: „da je za njega filozofija egzistencije, izričito, u biti, metafizika.”²⁵

Samospoznaja čoveka sobom nosi i duhovnu i duševnu žeđ za razrešenjem najdubljih problema kao što su samospoznaja suštine ličnosti, ali i ljudske suštine uopšte. Nosi čak i najopštiju kosmičku težnju za otkrićem porekla života, jer shvatanje *ja* je shvatanje i onoga što smo *mi* i celine sveta, ili se o pravom shvatanju egzistencije ne može govoriti.

„Čovek jeste, (...) više od 'svesti uopšte' kojom on sve shvata u formi predmetnosti. On jeste i jeste više nego li 'duh' koji, vođen idejama, može razumeti smisaone sklopove.”²⁶

²⁵ Wisser, R., *Karl Jaspers: filozofija u obistinjenju*, Kruzak, Zagreb, 2000., str. 35-6.

²⁶ Isto, str. 48.

Na ovom mestu, koje zahteva neko jasno supstancijalno definisanje čoveka, Jaspers, ali i Viser, sledeći dosledno Jaspersovu misao i viziju, suočavaju se sa ograničenom moći pojmovnog jezika da opiše poslednju osnovu Bića, bitak i egzistenciju, i obraćaju se opisima koji dobro ukazuju, ali nejasno *iskazuju*.

Značenje Jaspersovih uputstava kako da čovek istraži svoj *bitak* je u graničnim znanjima potpomognutim intuicijom koja pouzdano pogađa ono što se nalazi u svetu, ali ne obuhvata svet. Čovek je za Jaspersa sam sebi *šifra*, a *povratak sebi* je zadatak humanog mislioca koji sopstveno postojanje ima za polazište svoje filozofije, ali je to takav zadatak koji tragaoca, upravo onda kad dolazi do samog sebe, vodi iznad njega.

4. GNOSEOLOGIJA FILOZOFISKE VERE I SLOBODA ČOVEKA

Ako se kritički osmotri celokupni opus Karla Jaspersa i uzme u obzir da je njegova osnovna struka psihijatrija, a prvo i najpoznatije delo upravo iz te struke: *Opšta psihopatologija*, sasvim je razumljivo da je iz tog domena on u filozofiji pokušao da uspešnije razjasni ljudsku egzistencijalnu osnovu.

Pitanjima kao što su *šta znam*, *šta zapravo jeste* i prevazilaženjem korelativnog statusa subjekta i objekta njihovim poistovećivanjem, Jaspers je i kroz teoriju saznanja svojim učenicima i sledbenicima ukazao na put ka istinskom postojanju. Nastojeći da svoju misao očisti od čulnih iluzija, a da formuliše sopstvenu metodu, blisku psihologiji, a udaljenu od Huserlove fenomenologije, Jaspers kroz mišljenje samog bitka nalazi neposrednu izvesnost u tome da se čistim mišljenjem bitak i ne može spoznati i konačno odrediti, jer je pojmovno neuhvatljiv: *bitak i jeste, i nije, i postaje, i postoji, i nešto jeste, i uzrok je i dejstvo i atributima njegovim zapravo nema kraja*. Ukratko, može se reći, kao što Jaspers i kaže: *bitak je logos*, koji doživljavamo kroz neprestanu i nepredvidljivu promenu stvarnosti. U ovome stavu je suština i osnovno značenje Jaspersove egzistencijalističke metode koja čoveka kao psihosomatsku strukturu treba i mora dovesti do istinskog postojanja i potpune slobode.

Originalni i duboko upućujući filozofski uvid koji čini Jaspersovo filozofsko nasleđe sastoji se u sledećem:

- a) U približavanju istinskom biću kroz sazajni rascep između subjekta i objekta, mora se proći kroz najopštije pojmove kojima se biće opisuje – *kategorije bića*, da bi im se dao smisao i značenje, a što Jaspers imenuje kao *sveobuhvatno*. Drugim rečima, na pitanje *šta zapravo jeste* pronalazi se odgovor putem rasvetljavanja načina *sveobuhvatnog*, sveta i transcendencije, postojanja, svesti uopšte, duha, same egzistencije.
- b) Baveći se *iščezavajućim postojanjem*, koje kao glavnu osobinu ima *realnost sveta* raspeta između Boga i egzistencije, svega i ništavila, bića i ne-bića, Jaspers zaključuje da su svi predmeti samo pojave i da *nijedan saznanati bitak nije bitak po sebi i u celini*. Razmišljajući o pojavnosti sveta kao osnovnom uvidu filozofskog razmišljanja u pretpostavku postojanja, Jaspers zaključuje da ni razum koji misaono ipak može da transcendirati *ne može da joj umakne*. U tom pogledu mora se usvojiti Jaspersov stav koji je u osnovi protiv teologije ali u prilogu Bogu: *dokazani Bog nije Bog*. I prema tome filozofska vera polazi od toga da istražuje da li Bog postoji, što je duboko razlikuje od religija za koje je postojanje Boga neupitno.

Na osnovu Jaspersove filozofske pozicije, o svetu, o Bogu, o čoveku, o sveobuhvatnosti kao jedinom ispravnom putu do istinske egzistencije i slobode, može se argumentovano zaključiti da Jaspers teološku transcendenciju zamenjuje transcendencijom *filozofske vere*. Na taj je način ne samo odbranio filozofiju od religijskog dogmatizma, nego je ukazao na egzistencijalističku metodu koja vodi ka slobodi čoveka na treći način, preko istinske egzistencije poistovećenja beskonačnog sveta i veze konačnog bića čoveka sa tom celinom. Izborio se za treći put, ako pod prva dva podrazumevamo moralnu slobodu Ničeovog natčoveka i Huserlovu fenomenološku metodu sa ciljem postizanja čiste svesti. Takođe se može reći i da je ukazao na slobodu čoveka koja u poistovećenju sa Bogom uspostavlja slobodu

iznad prirodnih zakona, suprotno Hegelovoj determinističkoj ideji *slobode kao spoznate nužnosti*.

- c) Treće i za nas najvažnije pitanje na koje je Jaspers odgovorio svojim delima je čemu služi *filozofska vera*. On smatra da je ljudski um u posedu filozofske vere, a ne obrnuto, a filozofija za Jaspersa je *međubitak između izvora i cilja*.

U današnjem svetu se filozofija bori za legitimnost svojih istinitih saznanja, po ko zna koji put u istoriji ljudskog društva i kulture, i ako, od svih disciplina ljudskog mišljenja, najkorektnije ispunjava zahtev klasične epistemologije za supstancijalnim definisanjem predmeta i metode. Filozofska ontologija još od antičkog doba ima definiciju Bića, i to ne samo jednu. Filozofiranje u najdubljem smislu te reči mora biti u osnovi svakog mišljenja koje pretenduje da zaista bude istinito. Da bi ovo istakao, Jaspers uvodi pojam *nefilozofija* pod kojim smatra svako mišljenje koje je napustilo filozofsku veru i prema tome izgubilo ne samo svoju osnovu, nego posledično, i svoju sadržinu. I dalje on navodi devijaciju savremenog intelektualizma u kome se *nefilozofija u ruhu filozofije okreće protiv filozofije*.

Ovim ukazivanjem na poništavanje prave filozofije razmišljanjem bez filozofske vere, koje je, iako logično i bogato snabdeveno činjenicama, u suštini netačno i za čoveka opasno.

Drugim rečima, Jaspers pod *prividnim filozofiranjem* smatra svako mišljenje koje ne uzima u obzir egzistenciju sveta i čoveka.

Živeći u teško doba surovih evropskih ratova, suočen sa dubokom nehumanošću ljudi koji zaboravljajući na egzistenciju Bića nemilosrdno uništavaju druge ljudske jedinke, Jaspers je tragao za harmonijom *ja, mi* i celine sveta, pronašavši je najzad u sveobuhvatnosti slobodne egzistencije, do koje saznajni put i realni doživljaj vode kroz uski prolaz subjekt-objekt rascepa kroz koji se prolazi do univerzalnog *ja* koje celinu kosmosa ima za sebe samoga, čime se, po Jaspersa, konačno i na pravi način prevazilazi naoko užasna suprotnost konačnog, odnosno smrtnog čoveka i besmrtnog univerzuma.

LITERATURA

- Jaspers, K., *Filozofija egzistencije*, Prosveta, Beograd, 1973.
- Jaspers, K., *Filozofska vera*, Plato, Beograd, 2000.
- Jaspers, K., *Buda, Sokrat, Konfucije, Isus*, Milstone, Beograd, 2019.
- Jaspers, K., *Pitanje krivice*, Milstone, Beograd, 2019.
- Kjerkegor, S., *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000.
- Kjerkegor, S., *Čovek i duh*, Partenon, Beograd, 2016.
- Okechukwu, O. P. (OP). *The Theme of Existence in the Philosophy of Karl Jaspers*, Dominican Institute, Samanda, Ibadan, Nigeria, 2014.
- Sioran, E., *O nezgodi zvanoj rođenje*, Karpos, Loznica, 2018.
- Tatalović, N., *Hrišćanska retorika i farsa egzistencije*, u ARHE, god. IX, br. 18, Novi Sad, 2012.
- Wildermuth. A. E., *Karl Jaspers and the Concept of Philosophical Faith, Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, Volume 2, Nos 1-2, Fall 2007 ISSN 1932-1066, University of St. Gallen,
- Wisser, R., *Karl Jaspers: filozofija u obistinjenju*, Kruzak, Zagreb, 2000.

SANJA VLAHOVIĆ

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

FAITH AND DETERMINATION OF MAN IN KARL JASPERS' PHILOSOPHY OF EXISTENCE

Abstract: The existentialist philosophical position of Karl Jaspers, according to which the essential determination of man is based on philosophical faith, which overcomes the subject-object correlation by identifying them, is elaborated in detail. The experience of comprehensiveness, which is achieved through the key epistemological concept of the subject-object split, which, according to Jaspers, is a passage to personal freedom and faith, is especially addressed. From this he derives a strictly existentialist position according to which being cannot be known and finally determined by pure thought, because it is conceptually elusive, that is, it can only be experienced. In particular, Jaspers' questions of *what I know and what really is* are exposed and analyzed, on which he points the way to true existence to students and followers through

the practice of self-knowledge. Striving to cleanse his thought of sensory illusions by formulating his own philosophical method, which goes beyond Husserl's phenomenology, he introduces ontological characteristics: being is logos, which we experience through the constant and unpredictable change of reality. In order to bring it closer to us, Jaspers used dialectics in metaphysics: *being is and is not, and becomes, and exists, and is cause and effect, and its attributes are actually endless*. In this position is the essence and basic meaning of Jaspers's existentialist method, which should lead man as a soul-body structure to true existence and complete freedom.

Keywords: world, consciousness, I, We, man, existence, subject-objekt split, transcendency, God, belief, comprehensiveness

Primljeno: 9.3.2023.

Prihvaćeno: 13.6.2023.

